

Den Danske Salmebog

Anmeldt af Håkan Lindström

Den Danske Salmebog

6. juli 1988 autoriseret af Hendes
Majestæt Dronning Margrethe II til
brug ved gudstjenesterne i Den Danske
Folkekirke

Format A. 2. udgave, 3. oplag 1990
1104 sider

ISBN 87-7524-055-6 blå

ISBN 87-7524-057-2 rød

ISBN 87-7524-059-9 hvid

ISBN 87-7524-061-0 plast

Format B. 2. udgave, 1. oplag 1988
1104 sider

ISBN 87-7524-063-7 blå

ISBN 87-7524-065-3 rød

ISBN 87-7524-069-6 sort

ISBN 87-7524-071-8 plast

Format C. 2. udgave, 1. oplag 1988
1104 sider

ISBN 87-7524-073-4 blå

ISBN 87-7524-075-0 rød

Det kgl. Vajsenhus' Forlag

För stora och små händer, för äldre och unga ögon

För stora och små händer, för äldre och unga ögon. „Så här skall den göras!“ Så kortfattad kan denna anmälan av *Den Danske Salmebog* bli. Så högt värderar jag dess uppläggning och form. Den är verkligen en bok att hålla i handen.

Vi väljer ofta i förlagssammanhang beteckningen handbok med detta ords positiva laddning även för bök-

ker som är så store i formatet och så tunga att man måste uppsöka närmaste bord för att hantera dem. Salmebogen däremot ligger väl i handen.

Den Danske Salmebog utges i tre format, alla med proportioner som närmar sig förhållandet 1:2. Uppslagen blir kvadratiska, men hoplagda är böckerna påfallande smala. De för tanken till japansk eller kinesisk formuppfattning. I Jan Tschicholds genomgång av den västerländska bokens format från medeltid till nutid i *Bokens proportioner* (Wezäta, Göteborg 1955) förekommer typiskt nog inte något liknande annat än som exempel på ett kinesiskt bokformat.

I västerländsk kultur är vi så invanda till Gyllene snittet (1:1,6) att vi nästan alltid lägger märke till format som är smalare. Detta betyder inte att vi reagerar negativt, tvärtom, det intressanta är dock att vi reagerar. Ibland kan ett smalt format kännas omotiverat med tanke på innehållet. Det blir endast en design-effekt utan funktion.

För Salmebogen är det dock följdriktigt eftersom psalmerna presenteras i en enspaltig verssättning med naturliga satsföljder med alla rimord i radsluten. För den som inte läser lyrik till vardags blir psalmerna lätta att uppfatta. Man ser strukturen, man får möjlighet att ta till sig poesin.

En gång i tiden satte man psalmerna i svenska psalmböcker på full bredd. Texterna delades mitt i orden. Det var förödande. Meningarna förlorade sin innebörd. Numera är det vanligaste arrangemanget tvåspaltig sättning. Trots det breda, i jämförelse med den

- 110 Glade jul, dejlige jul,
engle daler ned i skjul!
Hid de flyver med pandsis-grønt,
hvor de ser, hvad får Gud er kønt,
lønlig iblandt os de går.
- 2 Julefryd, evige fryd,
hellig sang med himmelsk lyd!
Det er englene, hyrderne så,
dengang Herren i krybben lå,
evig er englenes sang.
- 3 Fred på jord, fryd på jord,
Jesusbarnet blandt os bør!
Engle sjunger om barnet så smukt,
han har Himmergs dør oplykt,
salig er englenes sang.
- 4 Salig fred, himmelkirk fird
toner julelatit beredt!
Engle bringer til store og små
bud om ham, som i krybben lå;
fryd dig, hver sjæl, han har frelet!
B. S. Ingemann 1850 og 1852.
Melodi: Fr. Graber 1818.

- 111 Deilig er jorden,
prægtrig er Guds himmel,
skøn er sjælenes pilgrimssang!
Gennem de fævre
riger på jorden
går vi til Paradis med sang.
- 2 Tider skal komme,
ridet skal henrulle,
slægt skal følge slægters gang;
aldrig forstummer
toonen fra Himlen
i sjælels glade pilgrimssang.
- 3 Englene sang den
fæst for markens hyrder;
skønt fra sjæl til sjæl det lød:

Fred over jorden!
Menneske, fryd dig,
os er en evig frelser fød!

B. S. Ingemann 1850.
Melodi: Schützliks melodi 18. årh.

- 112 Nu velan, et frejdigt mod!
Op, mit hjerte, op, min tunge,
op om Jesu navn at sjunge,
om hans kærlighed og blod!
Aht hvad i mig er, sig fryde
til min frelsers lov og pris,
at min takbesang kan lyde
langt hen ind i Paradis!
- 2 O du blodig! Jesu navn,
min forløsings morgengrøde,
Paradisets førstegrøde,
bange sjæles hvilestavn,
troens stærke seiersfane,
lyser på min trange bane,
ja, sudi min sidste stund!
- 3 Jesus os til trøst og gavn
dette navn har villet bære,
men han måtte tidlig lære,
at det var et smertenaavn.
Thi da blodet midte rinde,
da han fælservavnet fik,
derved al vor jammers minde
hannem ind i sjælen gik.
- 4 Derfor findes nu for mig
dette navn så fuldt af nåde,
at jeg mig i al min våde
derved fryder nderig.
Må jeg kun min Jesu nyde
i en fast og stadig tro,
skulle det mig ej fortryde,
om end verden brast i to.

*ved omskrivelsen,
Luk. 2, 21

och läsningen av ursprungstexten kan fortsätta obehindrat.

Samma placering har man givit de hänvisningar till bibeln som förekommer. De är inte alltför många, in-genstans ger de ett överlastat intryck.

Typgraden i den minsta boken är 7/7 punkter (versalhöjd 1,65 mm). Kravet på tydlighet hos texten när den sätts så liten och sedan skall tryckas på tunt bibelpapper är helt överordnat de estetiske preferanser man kan ha ifråga typsnitt lämpliga för lyriska sättning.

Det valda typsnittet är Plantin, framställt av Monotype 1913 för bly-sättning och tryck på glättat papper. Avsaknaden av tunna och spetsiga detaljer är alldeles bestämd till fördel i nutida teknik.

Det är kanske inte det första typsnitt som skulle komma för mig som lämpligt för en psalmbok, men det är tydligt, ger en jämn, lugn satsbild och är utrymmessnålt liksom sin nära släkting Times. Times, med sina större kontraster, hade inte varit bra, satsbilderna hade blivit alltför oroliga.

Vilka andra typsnitt kunde man välja? Bembo? Garamond? Palatino? Formen hos alla tre stämmer kanske bättre med innehållet men såväl Bembo som Garamond blir för tunna i de typgrader det är fråga om i de två mindre volymerna. Palatino är visserligen tydligare men till sin karaktär nästan för väl lämpat för kyrkans texter. Dessutom har det blivit för mycket använt inte minst på grund av att det är ett standardsnitt i datorsammanhang. Det är inte outslitligt som Garamond. Baskerville tillhör också de slitstarka och har en passande karaktär men även detta blir för svagt i små grader. Det ideala skulle vara ett typsnitt av renässanstyp vilket i likhet med blysnittens snitt anpassats till typgraden. Den tekniken kommer

Opplag fra
Salmebogen.
Nedsat stør-
relse. Hen-
visningerne er
lette at finde,
uden at de
forstyrrer
hovedteksten.

danska psalmboken ohanterliga, formatet detta medför blir satsbredderna alltför smala. Åtskilliga rader måste även här brytas, til nackdel för läsningen.

Den minsta boken, med formatet 64 × 120 mm (uppmätt i mitten av boken), är avsedd som konfirmationsgåva. Den känns fin att hålla i, nästan som en rundad „hållsten“, en sådan som man kan få för sig att plocka upp och bära med sig från stranden.

Den mellanstora, 82 × 160 mm, är tänkt för personligt bruk. Även den ligger bra i handen, lätt att ta med sig till kyrkan för den som ofta deltar i gudstjänsterna.

Den största volymen, 95 × 184 mm, skall finnas till låns i kyrkan. Typgraden i denna är naturligt nog större vilket kan behövas med tanke på att belysningen i kyrkorumen ofta är något dämpad.

I Den Danske Salmebog ligger texterna med dragning åt vänster på varje sida. Problemet med ord som inte längre förstås av alla har fått en god lösning. Ordet placeras helt enkelt till höger om raden, längst till höger i kolumnen. Man ser det lätt

förvisso men idag är Plantin ett val som är gott nog.

I den mellanstora boken är typgraden 9/9 punkter (versalhöjd 2,3 mm). Även här fungerar Plantin utmärkt. Storleken på rubriker och de uppgifter som placerats efter varje psalm är rätt vald.

När vi sedan kommer till den större boken, satt med 11/11 punkter tenderar texten att se 'förstorad' ut. Det är inte så mycket själva grundtexten utan andra detaljer. Uppgifterna om psalmförfattare etc. efter varje psalm blir onödigt stora, liksom en del rubriker i de textavsnitt som ligger sist i boken. Det är inte endast en effekt av att man har de båda andra böckerna att jämföra med utan därför att här börjar de egenskaper som gör typsnittet så bra i små grader att få motsatt verkan. Det enkla, kraftfulla omodellerade i formen ger ett mer ensidigt intryck. Man börjar sakna elegansen i detaljerna hos en Bembo, variationen hos en Garamond. Det märker man framförallt i innehållsförteckningen samt i huvudrubrikerna i de texter som ligger efter själva psalmboken. Detta är alltså i hög grad en följd av att den digitaliserade sättningen inte anpassar bokstävernas form till typgraden. Man kunde ha kommit runt problemet genom att partiellt ändra typografien, alltså i den större boken. Även sakuppgifterna efter varje psalm skulle kunna minskas.

I själva verket har vi här ett mycket intressant exempel på att vår syn på den inbördes relationen mellan olika typografiska element förändras när storleken hos helheten ökar eller minskar, även vid till synes små skillnader. Fenomenet är tydligare, när man arbetar med affischer, då skall idéskissen helst inte göras större än en tändsticksask, om den färdiga affischen skall fungera väl på håll. Det

8 Føden og klæden nok du får af ham i morgen som i går, og når hans sol for dig går ned, arver du al hans herlighed. O, Gud ske lov!

Matt. 6,25-34.

N. F. S. Grundtvig 1855-56.

Melodi: Dansk folkemelodi (1814).

36 I underværkers land jeg bor, ej blinde sjæl det ænser, Guds kraft igennem verden før, og nåden har ej grænser

H.

i.
a
2
i i
D
og
Da
og.
at s
fra
sol
oe

har udmålt al din gang og vej!
O, lad dig det dog engang sige,
din Gud han kan dig aldrig svige,
nej, Gud alene sviger ej.

U. B. von Bonin 1724. H. A. Brorson 1734.

Melodi: Th. Laub omkring 1900.

38 Min sjæl, hvi vil du græmme dig,
hvi frygter du så ængstelig
for mangel og for trang?
Sæt håbet til den Herre Gud,
som alting skabte ved sit bud!

2 O Gud, du er min Fader sand.
Dit barn du ej forlade kan,
hvør mørkt det end ser ud;

Halleluja, halleluja!

J. A. Freylinghausen 1714. H. A. Brorson 1733.
Bearbejdet 1890.

Melodi: N. W. Gade 1852. Th. Laub 1917.

60 »Blomstre som en rosengård
skal de øde vange,
blomstre i et gyldenår
under fuglesange,
mødes skal i stråledans
Libanons og Karmels glans,

har uppenbart betydelse även när skillnaden som i detta fall inte är större än 15-20 procent.

Ett annat intressant fenomen är, att vi med den stora skärpa i bokstävernas form fotosättning och offsettryck ger, under de senaste tio åren börjat acceptera betydligt mindre typgrader än vi

*Til venstre:
Øverst tekst-
udsnit fra den
lille Salmebog.
I midten fra
den mellemstore
Salmebog og
nederst fra den
store Salmebog.
Alle i hel
størrelse.*

gjorde under till exempel 1960-talet. Då ansågs 9 punkter vara den minsta möjliga typgraden för läsning av större textgrupper.

Det stora problemet vi har i dagens bokproduktion är papperets dåliga opacitet. Jämför med vilken bok som helst från tiden före offesettryckets dominans som tryckmetod för rena textböcker. Vi finner att texten står ostörd av den text som är tryckt på papperets baksida. Så är det inte längre. Det är till och med så ibland att texten på följande blad lyser igenom. Det tycks vara omöjligt för pappersbruken att skapa ett obestruket papper med god opacitet för textböcker.

Hur är det då i Den Danske Salmebog, tryckt på tunt bibelpapper, 32 och 40 g Indopaque från Bolloré. I jämförelse med de psalmböcker man finner på den svenska marknaden är det en glädje att bläddra i de tre danska volymerna tryckta hos Thinprint of Scandinavia i Viborg, Fr. Bagges kgl. Hofbogtrykkeri i Köpenhamn och Nørhaven A/S i Viborg. Opaciteten är med tanke på gramvikterna påfallande god och arbetet i pressarna har gjorts med omsorg. Visst kan man finna att vissa sidor är något ljusare än idealet men de små skillnaderna har ingen praktisk betydelse. Ingenstans ser man sidor med för mycket svärta något som alltid är mycket mer störande.

Utän tvekan är det en svår uppgift att falska ett 32 g bibelpapper i 48-sidiga ark med tillräcklig precision, i

synnerhet när formatet är så högsvalt och sidans bredd inte större än 64 mm. Det har man dock lyckats med hos J.P. Møller og Søn's Eftf. i Haderslev. Ingenstans finner man en tydligt sned textsida. Detta är imponerande. Det enda som kan anmärkas är att den linje som ingår i kolumnitelen varierar något i höjd.

De två större volymerna är båda bundna hos Fløjstrup & Baden ApS i Rødovre. Även här man gjort ett gott arbete.

Formgivaren till Den Danske Salmebog är inte oväntat Erik Ellegaard Frederiksen. Han har skapat en i bästa bemärkelse funktionell bruksbok i en väl avvägd typografisk form. Min enda större invändning är titelsidan. Det är förvisso naturligt att den är centrerad trots den i övrigt asymmetriska typografien. Dock är jag tveksam till greppet att tryffera huvudtiteln med upplysningen om när och av vem verket är auktoriserat. Så kan man göra när den mindre texten är en integrerad del av verkets titel. Detta är emellertid en detalj i en fin helhet.

Ingen av de psalmböcker jag tidigare hållit i min hand har väckt min lust att ta del av sångernas innehåll. De har bara varit ett medel att ord för ord följa med i den släpande sången. I Den Danske Salmebog presenteras en religiös sångskatt som den poesi den är. Den är lätt läsa. Den väcker intresse. Vad mer kan man begära av god typografisk form.